

JÓSIKA MIKLÓS' REGÉNYEIRŐL

S A REGÉNYIRODALOMRUL ÁTALÁBAN.

PETRICHEVICH HORVÁTH LÁZÁR.

IV.

1834-dik évben egy kedves rokonom lépe be kolosvári házunkba. Arczának szelidsége a jószívűt, homlokának nyílt kupja az eszmedust, szeméinek s szóródott tekintetének andasága pedig lelke' gyötrelmeit fejezte ki. Állának s ajkainak művelt szőrzete, hajzatának gondos elrendezése, urias turnürje, aztán választékos öltözkékének gondteli csinja, meg azon bizonyos nem tudom mi, mellyet leirni bajos, de mi, hogy úgy szóljak, a fejtől kezdve egész a körmök' hegyéig szokta bélyegezni tulajdonosait, benne egyszersmind a született gentlemant látták, simát társalkodása-, műveltet kifejezései- és gyöngédet tréfáiban. Azonban hangja volt, mi különösen megragad; egye azon hangoknak, mellyek' mézes harmoniája a gyöngye viasz' olvadákonyságát az arany-nak ércsiségével összítik.

Nemével az atyafiságos tiszteletnek üdvözlém benne édesanyám' unokatestvérét, ki fesztelen könnyűséggel törte szét tartózkodásom' békóit, s velem mintegy következő párbeszédbe bocsátkozék:

— Hát te, barátocskám, min dolgozol oly kegyetlenül?

— Én egy regényt írok.

— Nem hiszem biz én. De hát az egekért, hogy jöttél te e gondolatra? Regényt írni!

— Tudja Isten. Azonban, mint tudod, mindig szenvedélyem vala az írkálás, s most egy kissé nagyobb fába verém fejszém.

— Hogy fogják nevezni regényed?

— Mit én tudom, annyi igaz, hogy egy kolosvári telet akarok rajzolni, társaságunk' jellemzésével.

— Olvass nekem valamit belőle.

És én egy pár cikket olvastam amaz olly sok tekintetben gyöngy munkából, melyet A z Elbujdosott czim alatt ismer a közönség, melynek kiadását azóta többször megbántam, s melyet — ha időm lenne — megrövidítve és újradolgozva fogok egyszer a közönségnek átadni.

Rokonom főcsóválva hagyá el írószobámát. Mintha egy új eszmé villant volna életre lelkében, annyira látszott valójának benső küzdőne borongó homlokán.

Néhány nap e véletlen után egy kiigazításteli kéziratot kapok asztalomon, azon felszólítással, hogy azokat átnézve, róluk véleményemet őszintén kimondjam. Rokonom' némely korábbi jegyzetei s eszmétörvényeinek rendetlen összege volt az, melyből később egy könyvecské lesz. 'Eszméid túlélték magokat. Kár volt ezeket akkor ki nem adnod, mikor irattak, s míg a 'Hitel' meg 'Balitéletek' nem létezének. Most újdonság' érdekétől megfosztva, csupán stíljök és neved által lehetnének még becsesek.' Mind a mellett is a kézirat elrendezve, meg bővítve s egy az Író' nevében általam kötött kiadáói szerződés által életbiztosítva nem sokára világot lát s köz kézen forog vala.

Csakhamar követték azt, mondhatni folytatásképen, némi vázolatok, kicsiny kötetke, amavval rokonnemű politikai és erkölcsi irányu töredékekkel, melyek közt Irónak ama nevezetes országgyűlés' mogorva küszöbén elmondott beszéde is a közvéleményről helyet foglal.

E könyvecskék nem mindennapi elmetehetség' föltűnő jeleire, dus hajlamra a szeszélyes felé, s egy sajátságos, tömött de költői stíle mutatának. Író tapogatózni látszék szellemének ütere körül; igazi hivatását még el nem találta volt.

És rokonom harmadizben jöve szerény hajlokomba és kérdé, mit tartok iratai felől, s vajjon folytassa-e pályáját?

— Te jó historicus vagy. Erdély' régiségeiben járasságodat gyakran bámultam gyerekkoromban. Emlékezem mi részletesen ismerted nőhai atyád' dus fegyvertárának, az ő török szabályák, köves nyergek, skófiomos szerszámok, schábrák, vérték, vasüngök, kopják, hellebardok, buzogányok, tegzek és tatár siskáknak olly regényes érdekű történeteit, hagyományait és legendáit: ird le nekünk azokat, nyiss Erdélynek egy új világot!

És bámuló vendégem eszmélni kezdett; anda homlokát dörgölgető, és életerős bátorsággal — mint szokott történni saját dus phantasiájának érdekteljes hőseinél — lépett életre az elhatározás. Mikép tartotta meg szavát rokonom, tanuja: A b a fi. Nem szükség mondanom: mikép az érdekettem könyvecskék' neve: I r á n y és V á z o l a t o k.

És így lett Jósika Miklósbul író. Ekkép született egy csupa véletlen által A b a fi; ekkép Z ó l y o m i, és egész sora ama gyönyörű regényeknek, melyek őt korunk' jelesb írói közé kétségen kívül, a magyar hazának pedig e nemben mindenesetre legelső, legérdekeseb és legnépszerűbb írójává emelték.

Minő szerepet játszánk ez esemény körül csekély magunk — igénytelen eszköz egy szerencsés Véletlen' kezében, — mi rész jutand részünkre a dicsőségből, melyet édes hazánkra, melyet irodalmunkra a Jósika név áraszt: azt valóban nem tudjuk. Érdemünk legalább — ha mégis volt mi benne — alig vala több ama lehullott alménál, melynek Newton és a világ egy egészen új bölcseségant' alapelvét köszönhetik.

De Newton és Jósika nem voltak az egyedüli írók, kiknek szellemtehetségeit egy véletlen fődözte föl. Őszó' 15-én volt 1764 — mond a híres Gibbon — midőn Romában a Capitolium' romai közt andalognék, míg a mezítlábos barátok' esti zsolozsmájokat énekelék Jupiter' templomában: hogy legelőször villant át agyamon a világváros', hanyatlása és esését' irni.

Descartes' L'Homme czimű munkája — mely történetesen egyszer Malebranche' kezébe került, lelkesítette ezt ama mélyszertűen gyönyörű elmélkedésekre, mik őt korának Platojává magasíták.

Így lett költővé Cowley Spenser' olvasása után, így La Fontaine Malherbe' szép versei által. Rousseau' rendkívüli tehetségeit egy a di-joni academia által kitűzött jutalomkérdés serkenté föl, és ennek köszönhető ama híres, 'Értekezés a művészetek és tudományok ellen,' mely alapítá R.' nagy hírét. Tudjuk minő körülménynek köszöni Gallia Moliéret. A polgárkárpos' fiát egy véletlen halhatlanítá. Corneillet kedvese bájjolá költővé; e nagy író törvényre készült s élte' fogytáig ügyvéd maradt. Így Franklin és így több mások.

(Folytattatik.)

